

UOT 398;801.8**REALİST YAZIÇININ ROMANTİK POVESTİ:
“XƏZ PALTOLU MADONNA”****N.M.QASIMLI**
Bakı Dövlət Universiteti
nurlanagasimli@ymail.com

Məqalədə görkəmli türk yazıçısı Səbahəddin Əlinin II Dünya müharibəsi illərində yazdığı və avtobioqrafik səciyyə daşıyan “Xəz paltolu Madonna” povesti təhlil edilmişdir. “Xəz paltolu madonna” povesti türk prozasının tutarlı əsərlərindən biridir. Povest, ilk növbədə, saf məhəbbət haqqında balladadır. Lakin öz dövrünün, hətta bu günün eşq-məhəbbət hekayələrindən fərqli olaraq, bu povest insanın iç dünyasına, ruhi sarsıntularına, həyat haqqındakı ümid və qorxularına, fərdi duyğularla real gerçəklik arasındakı daimi paradokslardan irəli gələn dilemmalara sənətkar baxışıdır.

Açar sözlər: povest, məhəbbət, yalqızlıq, hekayə içində hekayə

Səbahəddin Əli avtobioqrafik səciyyəli “Xəz paltolu madonna” romantik-psixoloji povestini II Dünya müharibəsinin ən qanlı-qadalı dövründə (1943) qələmə alanda 35 yaşını yeni adlamışdı, ancaq əsərdəki fərdi ağrının da, bəşəri kədərin də miqyası, eləcə də bədii-sosioloji mündəricatı və ənginliyi bu yaş çərçivəsinə sığışmayacaq qədər genişdir.

Bəzi mənbələrdə əsərin roman olduğu qeyd edilir. Fikrimizcə, “Xəz paltolu madonna” əsəri janrına görə povestdir. Müəllifin özü də onu “uzun hekayə” adlandırmışdır. Digər tərəfdən, əsərdə romandan fərqli olaraq hər mənada bir genişlik nəzərdə tutulmamışdır. Yazıçı qarşısına məqsəd olaraq klassik romanlara, eləcə özünün iki romanına xas insan və cəmiyyət probleminin mükəmməl bədii həllini, tip və xarakterlərin formalaşma prosesi və bütövlüyünü qoymamışdır. O, hadisələrin təsvirində dolğunluq, bədii konfliktin qoyuluşu və çözümlü üçün düşünülmüş çoxşaxəli süjet və kompozisiya yerinə sakit təhkiyə üslubu ilə “hekayə içində hekayə” formasını – haşiyəli povest janrını seçmişdir. Ədib şablon təfəsilatlardan və stereotip mühakimə tərzindən qaçmış, hadisələri yazıçı “mən”i ilə üst-üstə düşən I şəxs təhkiyəçinin dilindən nəql etməyi məqsəduyğun saymışdır.

Kədərli emosional təsir gücünə görə “Xəz paltolu madonna” povesti türk prozasının tutarlı əsərlərindən biridir və bu povestin bədii-estetik baxımdan ən mühüm cəhəti, müəllifin uğurunu şərtləndirən əsas xüsusiyyəti odur ki, əsərin personajları – hadisələri danışan təhkiyəçi, iyirmi dörd yaşındakı gənc Raif və onun özündən bir neçə yaş böyük rəssam sevgilisi Maria heç vəchlə öz nakam taleləri, “bədbəxtlikləri” haqqında haray-həşir salmırlar. S.Əli bu bədbəxtliyi, ələcsizliyi, təqdim etdiyi surətlərin son dərəcə ağır aqibətini daxili monoloqlar, sakit təhkiyə, səriştəli mükəllimlər vasitəsilə göstərməyi bacarır. Ədib bədii sözün gücü ilə təlqin edir və bu bədii təlqin dəqiq tapılmış detalların, mövzuya bütün incəliklərinə qədər bələdliyin sayəsində oxucunu ələ alır.

“Xəz paltolu madonna” povesti realizmin baş memarlarından olan müəllifin iki realist romanından sonra qələmə alınıb və sanki ədib həmmüasirləri olan dövrün iddialı romantik yazıçılarına mesaj vermək istəyib. Əsəri oxuduqdan sonra, həmin iddia hissiyyəti itib gedir və Raifin Almaniyadakı yaşantısının, qürbətçilik həyatının doğurduğu hisslər, düşüncələr, həzin məhəbbəti romantik ovqat yaradır. Bu, ona görə belədir ki, Raifin saf məhəbbətinin məkan və zaman fonu tragikdir. Hadisələr II Dünya müharibəsinin məğlubiyyət ərfəsindəki Almaniyasının dağıntı və tələfatlar içində boğulan paytaxtı Berlində cərəyan edir. Bu povestdə tragik mahiyyət nə qədər ağırdırsa, həyati situasiyalar da, əslində, bir o qədər dramatikdir.

Raifin həyatı qayğılarla, fiziki əziyyətlə doludur. Lakin fiziki ilə bərabər, mənəvi əziyyət daha çoxdur, çünki onun mənəviyyəti da ağır qürbətçiliyinin bir hissəsidir, yaşamaq uğrunda mübarizə atributudur. Raif öz həyatının əzab-əziyyəti ilə, tamam işıqsız qürbətçilik dünyası ilə barışıb, hətta hansısa bir işıqlı güzəran arzuları, xəyalları da onun üçün yaddır, ancaq o, belə bir məşəqqətli həyata heç vəchlə məğlub olmayıb. Türkiyədə qoyub gəldiyi qoca valideynlərini, ər evində “gözüqırpıq” yaşayan kiçik bacısını dolandırmaq üçün daima çıxış yolları axtarıb tapmaq və min bir əzab-əziyyətlə də buna nail olmaq onun həyat tərzidir (2).

Mənəviyyət da ağır həyat şəraitinin bir hissəsidir, yaşamaq uğrunda mübarizənin təməl atributlarından biridir. Raif, əslində, şəxsiyyət olaraq da, ədəbi qəhrəman olaraq da passiv kimi görünür, gənkdir, lakin öz həyatının əzab-əziyyəti, tamamilən maraqsız və cansızıcı güzəranı ilə barışıb, hətta hansısa bir işıqlı gələcək arzuları, xəyalları da onun üçün yaddır. Bununla yanaşı, o, başa düşür ki, yaşlı ata-anasını və bacısını dolandırmaq üçün çıxış yolları axtarıb tapmaq lazımdır, buna görə də atasının Almaniyaya gedib bir sabun fabrikində işləməsi təklifinə etiraz etmir.

Əsərin sonuna qədər adını öyrənə bilmədiyimiz təhkiyəçi Ankarada sakit həyat tərzini sürən və özünü cəmiyyətdən təcrid etmiş bir tipdir. Yazıçı bu tipi adsız saxlamaqla sanki onu əsərin bədii konfliktinin sərim hissəsində epizodik rolla vəzifələndirir, lakin bu obrazın öz sakit təbiətilə ruhən baş qəhrəmana yaxınlığı diqqəti çəkir. Bu ruhi yaxınlığı onun sonrakı sətirlərdəki daxili monoloqundan öyrənirik: “Nedense, hayatta bir müddət beraber yürüdügümüz

insanların başına bir felaket gəldiyini, herhangi bir sıkıntıya düştüklerini görünce bu belaları kendi başımızdan savmış gibi ferahlık duyar və o zavallılara, sanki bize de gelebilecek belaları kendi üstlerine çektikleri için, alaka və merhamet göstərmək isteriz” (1,15).

Bir dostu vasitəsilə məmur olaraq girdiyi idarədə hekayənin ilk sətir-lərdəki təqdimatdan sanki bir antiqəhrəman kimi xarakterizə edilən Raif Əfəndi ilə tanış olur. Raif Əfəndi səssiz, məcbur qalmadıqca danışmayan və insanlarla yaxın səmimi münasibət qurmağı xoşlamayan, təxminən otuz beş-otuz altı yaşlarında biridir. Adsız qəhrəman həmkarının belə olmasının səbəbi ilə maraqlanmağa başlayır və yavaş-yavaş onunla yaxınlıq qurmağı bacarır. Bu qədər özünəqapanıq birisinin daxili dünyasına yol tapmağın çətin olduğunu bilsə də öz həyat fəlsəfəsi ilə buna müvəffəq olur: “İnsanlar birbirlerini tanımanın ne kadar güc olduğunu bildikləri üçün bu zahmetli işə təşəbbüs etməktənsə, körler gibi rastgele dolaşmayı və ancak çarpıştıkça birbirlerinin mevcudiyetinden haberdar olmayı tercih ediyorlar” (1,33).

Raif Əfəndi idarədə mütərcim işləyir. Vaxtilə Almanyada yaşadığı üçün alman dilini yaxşı bilir. Kimsə ilə işi yoxdur, heç kəsə zərəri toxunmur, verilən tapşırıqları vaxtında və nöqsansız yerinə yetirir. Həyata o qədər küskün, içinə o qədər qapanıqdır ki, idarə müdiri tərəfindən tez-tez nahaq yerə tənqid edilsə də buna qətiyyənlə fikir vermir. Raif Əfəndi vaxtaşırı xəstələnir, işə çıxmır. Məhz belə günlərdə təhkiyəçinin onunla yaxınlaşması, evinə gedib-gəlməsi fürsəti doğur. Bu yaxınlıq bir müddət sonra möhkəm dostluğa çevrilir. O qədər yaxın dostluğa ki, Raif Əfəndi hətta arvadına və qızlarına ürək qızdırıb demədiklərini onunla paylaşmağa başlayır: “Ben ev halkına niçin bu yalanı söylediğini değil, bana niçin hakikati söylediğini merak ediyor fakat bundan biraz da gurur duyuyordum: Bir insana başkalarından daha yakın olmanın gururunu.” (1, 37).

Növbəti xəstəliyi zamanı artıq ölüm döşəyində olduğunu başa düşən Raif Əfəndi uzun zamandan bəri qeydlərini yazdığı və hər kəsdən bərk-bərk gizlətdiyi gündəliyini povestə təhkiyəçisinə əmanət edir. Povest içindəki povest, yəni Raif Əfəndinin hekayəsi buradan başlayır.

Kənddə doğulub böyümüş, iyirmi dörd yaşına gəldiyində çörək pulu dalınca Almaniya gəlmiş bu gənc bir müddət bekar qaldıqdan sonra Berlində özünə fabriklərin birində iş tapır. Çox sevdiyi məşğuliyyət gecələri kitab oxumaq, asudə vaxtlarında şəhərin küçə və meydanlarını, mədəni yerlərini gəzib dolaşmaqdır. Burada yaşadığı ilk bir il bu minvalla keçir. Günlərin birində getdiyi incəsənət muzeyində bir rəsm sərgisini gəzərkən divarda onun bütün həyatını dəyişdirəcək “Xəz paltolu madonna” tablosunu görür. Şirinin özünü görmədən əvvəl şəklinə vurulan Xosrov kimi, Raif Əfəndi də bu portretə, daha doğrusu tablodakı madonnaya aşiq olur. Tablodakı qadın onun uşaqlıq illərindən bəri xəyal dünyasında yaşatdığı gözəlin obrazına – bir az Xalid Ziyanın “Qadağan eşq” romanının Nihalına, bir az da əfsanəvi Kleopatraya oxşayır. Hər gün boş vaxtlarında gəlib, bu tablounun önündə saatlarla

dayanıb tamaşa edir. İllərcə təxəyyülündə yaşatdığı bir gözəli yenə təxəyyül məhsulu bir rəsm əsərində görünən və aşıq olan Raif bir müddət hətta “burnunun dibindəki” reallığı – küçədə təsadüfən rast gəldiyi tablodakı xanımı tanımır, onu xəyal zənn edir. Və bir gün yenə də divardan asılmış rəsmi önündə dayanıb tamaşa edərkən tablonun müəllifi rəssam xanımı qarşısında görür. Bir anlıq donub qalır. Real dünyadamı, irreal aləmdəmi olduğunu ayırd edə bilmir: rəssam tablodakı xanımın özüdür, başqa sözlə, Raif rəsmi bir avtoportret olduğunu başa düşür (4).

Yazıçı öz qəhrəmanını obyektiv gerçəklikdəki hadisələr içərisindən çıxarıb, onu mənəvi aləmə, daxili dünyasına səyahətə yollayır. Əvvəllər ayaqlarının onu buraya sürükləməsinin səbəbini dərk etməyən Raif yavaş-yavaş bunun fəlsəfi izahını tapır: “Bir ruh, ancak bir benzerini bulduğu zaman ve bize, bizim aklımıza, hesaplarımıza danışmaya lüzum bile görmeden, meydana çıkıyordu... Biz ancak o zaman sahiden yaşamaya – ruhumuzla yaşamaya başlıyorduk” (1,89).

O, bu düşüncələrini kiməsə paylaşmağa ehtiyac hiss edir, öz-özünə belə fikirləşir ki, ruhlarımız üçün əhəmiyyət kəsb edən, qiymətli olan, mənəviyyatca doğma olan insanların bir-birini tapdıqdan sonra təfərrüatları görməzlikdən gəlmək, daha doğrusu, böyük həqiqət uğrunda kiçik həqiqətləri fəda etmək, daha humanist addımdır və daha insaflicadır.

Xəz paltoda rəsm edilmiş madonnanın adı Maria Puderdir. Utancaq və bu yaşına qədər hiç bir qadınla yaxınlaşmamış Raif Əfəndi onunla tanış olur. Bu tanışlıq fəslindən əvvəl o, psixoloji cəhətdən özünü xeyli dərəcədə toparlayır, çünki o günə qədər “bir qadın hər hansı bir şəkildə xoşuna gəldiyində, ilk işi ondan qaçmaq” olurdu. Raif Əfəndinin etirafı, əslində, özünün özünü yenedən kəşf etməsi təsiri bağışlayır: “O zamana kadar bütün insanlardan eşirgediğim alaka, hiç kimseye karşı tam manasıyla duymadığım sevgi sanki hep birikmiş ve muazzam bir kütle halinde şimdi bu kadına karşı meydana çıkmıştı”(1, 87).

Eyni duyğular, eyni psixoloji ovqat kiçik yaşda atadan yetim qalıb, anası ilə birlikdə yaşayan rəssam xanıma da hakimdir. O da Raif Əfəndi kimi, özünəqapanıq böyümüşdür, insanlarla, xüsusən qarşı cinslə yaxın ünsiyyəti xoşlamır. Həyatında heç bir kişiyyə etibar etməmiş, nə dost, nə də ər olaraq yaxına buraxmışdır. Povestin bu iki qəhrəmanın maddi və mənəvi dünyaya baxışlarındakı oxşarlıq, psixoloji yaxınlıq, xarakter bənzərliyi aralarında sağlam dostluq əlaqələri qurulmasına vəsilə olur və dostluqdan başlayan isti münasibətlər sonu kədərlə bitən məhəbbətə çevrilir.

Maria Puder rəsm çəkib satmaqla yanaşı, gecələri Atlantik adlı bir kabaredə müğənnilik edib, özünün və Praqada yaşayan anasının gün-güzəranını təmin edir. Xarakter etibarilə o, feminist və azadlıqsevərdir. S.Əli kiçik bir daxili monoloqla bunu ustaca dilə gətirir: “Beni yüzde yüz doyurmayan şeyleri yapmak beni kendi gözlerimde küçültüyor. Bilhassa tahammül edemediğim şey, kadının erkek karşısında her zaman pasif kalmaya mecbur oluşu. Neden? Niçin

böyleyim, niçin digər kadınların farkına bile varmadıkları bir nokta bana bu kadar ehməmiyyətli görünür. Acaba bəndə anormal bir tərəf mı var, dedim. Hayır, bilakis digər kadınlardan daha normal olduğum için böyle düşünüyorum” (1,97).

Yazıçı onun bu cəhətini həm də konkret situasiyalarda verdiyi düzgün qərarlarla qabarıq şəkildə nəzərə çatdırır. Məsələn, atası ölən Raifin məmləkətinə gedib-getməmək kimi tərəddüdlü anında, mütləq getməsinin vacibliyi qərarını o, verir. Yaxud da tez-tez öz cəsəətli sualları ilə Raifi sınağa çəkir, münasibətinin ciddilik dərəcəsinə müəyyənləşdirməyə çalışır.

Raif isə, əksinə, lazımı məqamlarda təkbaşına qərar verməkdə çətinlik çəkir və bu qərarlılıq onu həyata daha da biganələşdirir, hətta özündən nifrət edər hala gətirir. Yazıçı onu müxtəlif məkan və zamanlarda, bir-birindən fərqli situasiyalarda sınağa çəkir: istər sevgisinə sahib çıxıb, Mariani Türkiyəyə aparıb-aparmamaqda, istər istəmədiyi evlilik həyatında, istər arvadı və qızının, qohum-əqrəbasının ona qarşı xoşagəlməz hərəkət və davranışları zamanı, istərsə də işlədiyi idarədə müdirin haqq-nahaq danlaq və məzəmmətlərini eşidəndə.

Marianı tanıdığı günə qədər tək söykənc və güvənc yeri olan atası ilə münasibətləri, ilk baxışda, sırayı ata-oğulluqdan uzağa getmir. Lakin ağılına da gəlməzdi ki, atasının ölüm xəbəri ilə hər şey bir anın içində dəyişə bilər və bütün həyatı alt-üst olar: “Və bir gün hər şey bitti. O kadar basit, o kadar kati bir şəkildə bitti ki, ilk anda işin azəmetini anlamak benim için mümkün olmadı. Yalnız biraz şaşırıdım, bir həyli üzüldüm; fakat bu hadisənin həyatım üzərində bu kadar böyük, bu kadar dəğişmez bir təsiri olacağını əsla düşünmədim” (1,136).

Maria ilə aralarındaki məhəbbət münasibətlərin ən həssas məqamında Raif atasının ölüm xəbərini alıb, Türkiyəyə qayıtmağa məcbur olur. Pövestdə süjetin açılış və çözümlə anı Raifin öz ölkəsinə qayıdacağını söylədiyi andır. Lakin bu anı taclandıran onu təmənnəsiz sevmə, onu qalmaq yerinə getməyə məcbur edən Maria Puderin davranışdır. O, Raifin kədərlənməməsi, atasının dəfninə “gözü arxada qalmadan” getməsi üçün özünün də tezliklə Praqaya dənəcəyini bildirərək təskinlik verir: “Şimdi ben gidiyorum, fakat ne zaman çağırırsan gelirim. Nereye çağırırsan gelirim”. Bu, Madonnanın Raifə olan dərin məhəbbətinin ilk və son səslə etirafıdır. Onlar bir daha görüşməmək üzrə ayrılırlar. Raif Əfəndi Türkiyəyə qayıdır. Maria Puder anasının yanına Praqaya gedir və bir müddət sonra yenidən anası ilə birlikdə Berlinə dənür. Böyük ümidlə Raifin onu Türkiyəyə dənətini gözləyir.

Aradan aylar, illər keçir. Kənddəki məişət problemləri, atasının vəfatından sonra anası və bacısının həyatı ilə əlaqədar bütün ağırlığın onun çiyinlərinə düşməsi nə Raifin Berlinə getməsinə, nə də Mariani Türkiyəyə dənət etməyə imkan verir. Əvvəllər məktublaşaraq əlaqə saxlayan gənclər Marianın məktublarının arası qəflətdən kəsilincə bir-birindən taməmə qopurlar. S.Əli bu məktubları dənüyəyə və təleyinə küskün Raifi həyata bağlayan yeganə təsəlli və ümid telləri olaraq rəmzləşdirir. Məktublarında tez-tez bir sürprizdən bəhs

edən, bunu Ankaraya gəldikdən sonra ona açıqlayacağını deyən Marianın onun məktublarına cavab verməməsi Raifi xeyli dərəcədə pəjmürdə edir. Məktubların arasının kəsilməsi onu güclə tutunduğu hayatdan yenidən küsdürür, büsbütün duyğusuz, hissiyyatsız bir insana döndərir.

Ümitsizlik və çarəsizlik içindəki Raif Əfəndi evlənir, uşaqları olur, lakin ailə xoşbəxtliyi ondan uzaqdır. Bəzən canı çox sıxıldığı zamanlarda eşiyə çıxıb küçələrdə gəzib dolaşmağı adət halına gətirmiş Raif belə gəzintilərin birində dəmiryolu stansiyasında iki nəfərlə – yaşlı bir xanım və kiçik bir qızla qarşılaşır. Qadın bir vaxtlar onun Berlində qaldığı pansionatın sahibəsi Frau Tiedemandır. O, söhbət əsnasında Marianın hamilə olduğunu, bunu ondan gizlətdiyini, Türkiyəyə gəldiyində sürpriz etmək istədiyini, lakin doğuş sırasında öldüyünü öyrənir. Bu alman xanım açıq şəkildə deməsə də, Raif onun yanında gördüğü kiçik qızın öz doğma övladı olduğunu başa düşür. Ancaq hər şey arxada qalmışdır, Frau Tiedeman heç bir şey demədən qızla birlikdə Bağdada hərəkət edən qatara minir.

Əlbəttə, povest, ilk növbədə, saf məhəbbət haqqında balladadır. Lakin öz dövrünün, hətta bu günün eşq-məhəbbət hekayələrindən fərqli olaraq, bu povest insanın iç dünyasına, ruhi sarsıntılarına, həyat haqqındakı ümid və qorxularına, fərdi duyğularla real gerçəklik arasındakı daimi paradokslardan irəli gələn dilemmalara sənətkar baxışıdır. Bütün cəhdlərinə baxmayaraq, insanlar ictimai varlıq olduqları üçün yalnız qalmağı, tənha yaşamağı bacarmırlar. Yalqızlıq anlarında içlərində qopan fırtınaların sakitləşməsi, fərdi yaşantılarında qarşılaşdıqları problemlərin həlli yalnız digər özükimilərlə ünsiyyətə girdiklərində baş tutur. Bu ünsiyyət sevgi və dostluq mərtəbəsinə qalxanda o insanın daxili dünyasını kəşf etməyə, onu fərd olaraq görüb qəbul etməyə başlayırsan. Raifi məhəbbətin bu düsturu daha çox düşündürür: “Bu yaşıma kadar mevcudiyetindən bile haberim olmayan bir insanın vücudu birdən-birə benim için nasıl bir ihtiyaç olabiliirdi? Fakat bu hep böyle değil midir? Birçok şeylere ihtiyacımızı ancak onları görüp tanıdıktan sonra keşfetmez miyiz?” (1,88).

Məhəbbət deyilən duyğu, digər bütün bəşəri hislərin davamlılığının tək şərtidir. Bəzən münasibətlər başladığı kimi də qurtarır. Yaşana biləcək hər şey ya sona yetir, ya da yaşanmağa layiq belə görülməzler. Bu, insanların, bəşər mənəviyyatının, saf və doğru dəyərlərin tükənməsi, öləməsi, hətta ölməsi deməkdir. Yalnız özgələrinin maddi və mənəvi əməyini istismara və istehlaka şərtləndirilmiş bir dünyada bu davranış çılğınlıq nöqtəsinə yüksəldiyi anda sevgi yox olur, itir. Bir insanla həyatınızı, onu həqiqətən sevdiniz üçün bölüşmürsünüzsə, o zaman münasibətlərin kəsilməsi təbiidir. Məhz budur həqiqi məhəbbət – cinsi həvəsi körükləyən, səni qarşı cinsə özünün ayrılmaz bir hissəsi kimi baxmağa məhkum edən, vüsaldə da, ayrılıqda da əsla vaz keçilməyən bir duyğu! Bəzən sevginin bitməsiylə həyat qurtarır, bəzənsə, yalnız həyat bitdiyində məhəbbət tükənir – “Xəz paltolu madonna” povestində olduğu kimi!

Povestin aşılacağı ideya, çatdırmaq istədiyi məram məhz budur ki, insanları bir-birindən uzaqlaşdıran, özgüləşdirən, biganələşdirən şey onlardakı inanmaq qabiliyyətinin, güvən duyğusunun, mərhəmət hissini çatışmazlığıdırsa, onları birləşdirən, doğmalaşdıran fəzilət ruhi yaxınlıq və mənəvi bağlılığa söykənən eşqdır. Bu ali hissi yaşamaq üçün insana həyatda bir dəfə fürsət verilir və bu şansı əsla itirməmək lazımdır: “Kaybedilən ən kıymətli eşyanın, servetin, hər türlü dünya saadətini acısı zamanla unutuluyor. Yalnız kaçırlan firsatlar əsla akıldan çıkmıyor ve her hatırlayıfta insanın içini sızlatıyor”(1,153).

Raifin faciəsi yalnız bununla bitmir. İtirilən, “qaçırlan fürsət” onun dramıdır, faciəsi deyil. Onun tragik aqibəti də əsərin final səhnəsi sayıla bilməz. Bu faciə onun ölümündən iki gün qabaq, Frau Tiedermanla görüşdən sonra baş verir. Məsələ burasındadır ki, sevmədiyi birisiylə evlənərək səhv etdiyini, sevgisiz qurulan bir ailənin insanı xoşbəxt edə bilməyəcəyini Raif sonralar başa düşür. Onun özünə heç cür bağışlaya bilmədiyi məqam budur ki, öz səhvinin səbəbkarı kimi bu görüş anına qədər Marianı günahlandırmışdı. Raifə onun öldüyünü düşünmək yaşadığı halda onu unuduğunu düşünməkdən daha çətin, daha ağır gəlmişdi. Çünki ikinci doğumunu və şüurlu bir varlıq olaraq ruhunun fərqinə varmasını, özünü kəşf etməsini Marianın varlığına borçluydu. Ölümündən iki gün əvvəl gördüyü və o günə qədər varlığından bixəbər olduğu qızı ona günahsız, məsum və həyatda olmayan bir qadını bunca il günahlandırmağın nə qədər böyük və bağışlanmaz bir səhv olduğunu xatırlatmışdı. Bu dayanılmaz kədər, dözülməz dərd, işlənmiş günah onun ölümünə səbəb olacaq qədər böyükdü!

S.Əli təhkiyəsində təmtəraqlı sözlərdən, ifadələrdən, bənzətmələrdən qaçır ki, bu, əsərin bədii-estetik qiymətində ciddi rol oynayır, mövzunun daxili kütləsini təşkil edən dramatik məzmunun açılmasına münbit zəmin yaradır. Povest sadə və iddiasız bir dillə yazılıb və bu sadəlik bədii-estetik baxımdan təsvir edilən həyatın mahiyyətinə, təqdim olunan qəhrəmanların xarakterinə ən uyğundur. Sənətkar uzun illər kənd və qəsəbələrdə, iki ilə yaxın isə Almaniyada yaşadığına görə, dərindən hiss etdiyi, bütün incəliklərinə bələd olduğu cəmiyyət nümayəndələrinin həyat tərzini təsvir edir, qayğıları, görüşləri, hadisələri həmin güzəran fonunda qələmə alır, buna görə də bədii uğur onunla birlikdədir. Yazıçı öz qələminə doğma olan mühitdən, yəni bu povesti ona yazdıran ana mövzudan kənarlaşmır, onun istedadı özünün tam ifadəsini tapır, bədii-estetik keyfiyyət povestin əvvəlindən sonunacan mühafizə edilir. Povestdə təbii epizodlar tələsmədən, aramla, heç bir iddia irəli sürmədən bir-birini əvəz edir, həmin epizodlar arasındakı intervallar bədii axara maneə olmur. Bu qədər romantik, aşiqanə bir mətndə heç bir hissə qapılmır, alışılmış trafaretlərə meydan vermir, gerçək ölçü hissini itirmir (3).

Yekun olaraq, yuxarıdakı fikrimizə bir daha qayıdaq ki, humanist ideyalarla, unudulmuşluq və tərک edilmişlik, sosial ədalətsizlik, insanın cəmiyyətdən və yer-yer özündən qaçışı leytmotivləri ilə zəngin əsərin əsas uğuru yalnız iki şəxs arasındakı sevgi haqqında dastan olmasında yox, ümumiyyətlə, insanın

müqəddəs əxlaqi-mənəvi dəyərlərinə dair bəşəri mahiyyət daşıyan povest olmasındadır.

ƏDƏBİYYAT

1. Sabahattin Ali. Kürk Mantolu Madonna. İstanbul: YKY, 2003, 163 s.
2. Səbahəddin Əli. Xəz paltolu madonna. Tərcümə edəni: B.Nəriman. Bakı: Yazıçı, 1982, 216 s.
3. Sabahattin Ali. Bütün eserləri. Sofya: Narodnaya Prosveta, 1966, 518 s.
4. [http://www: edebiyatturk.net.com](http://www.edebiyatturk.net.com)

РОМАНТИЧЕСКАЯ ПОВЕСТЬ РЕАЛИСТИЧЕСКОГО ПИСАТЕЛЯ: «МАДОННА В МЕХОВОМ МАНТО»

Н.М.ГАСЫМЛЫ

РЕЗЮМЕ

Небольшое по объему произведение Сабахаттина Али «Мадонна в меховом манто» – это и история трагически оборвавшейся любви, и история «маленького человека».

То, что герой повести по социальному положению принадлежит к прослойке «маленьких людей», помогает автору не только обосновать особенности его характера (робость, покорность судьбе), но и показать, как незаурядные духовные силы человека, способного на большое, самоотверженное чувство, гибнут, растрачиваются во враждебной ему среде.

Сама композиция повести – рассказ в рассказе, – ядро которой представляет дневник героя, углубляет идейное содержание произведения.

Звучащая лейтмотивом тема одиночества, заброшенности человека в современном обществе рассматривается автором как следствие, с одной стороны, социального неравенства и, с другой – сознательного бегства человека от жизни.

Ключевые слова: повесть, любовь, одиночество, рассказ в рассказе

A ROMANTIC NOVEL BY A REALIST WRITER: "MADONNA IN A FUR COAT"

N.M.GASIMLI

SUMMARY

The article studies the novel "Madonna in a fur coat" by Sabahattin Ali, the prominent Turkish writer. The novel written during World War II is of autobiographic character and is one of the eminent novels of Turkish prose.

"Madonna in a fur coat" is, first of all, a ballad on pure love. Yet, unlike love stories of its time and nowadays, the work is a professional approach to person's inner self, hopes and fears about life, dilemmas resulting from constant paradoxes between individual feelings and objective reality.

Key words: novel, story, love, a story in the story